

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

**1920- ja -30-LUKUJEN PUOLUSTUSSUUNNITTELUN VAIKUTUS
SUOMALASEEN TAISTELUUN TALVISODAN POHJOIS-SUOMESSA**

Tutkielma

Kadetti
Mikko Inkala

Kadettikurssi 93
Pioneeriopintosuunta

Huhtikuu 2009

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi 93. Kadettikurssi	Linja Pioneerilinja	
Tekijä Kadetti Mikko Inkala		
Tutkielman nimi 1920- ja -30-lukujen puolustussuunnittelun vaikutus suomalaiseen taisteluun talvisodan Pohjois-Suomessa		
Oppiaine, johon työ liittyy Sotahistoria	Säilytyspaikka Kurssikirjasto (MPKK:n kirjasto)	
Aika Huhtikuu 2009	Tekstisivuja 24	Liitesivuja 0
<p>TIIVISTELMÄ</p> <p>Ruotsi menetti Suomen alueen Venäjän keisarikunnalle Suomen sotana tunnetun sodan seurauksena 1809. Noihin aikoihin etenkin Ruotsille Pohjois-Suomi oli merkitykseltään vähäinen, kun taas Venäjälle sen merkitys strategiselta kannalta oli korostumassa. Vuosina 1915 ja 1916 valmistunut Muurmannin rata lisäsi Pohjois-Suomen merkitystä venäläisessä ajattelussa. Kaupankäynnin kannalta Venäjän kenties tärkeintä satamaa voitiin helposti uhata Pohjois-Suomesta, josta radalle kertyi lyhimmillään matkaa alle 150 kilometriä.</p> <p>Viimeistään 1930-luvulla Pohjois-Suomen merkitys kasvoi suomalaisillekin, etenkin Petsamon nikkelin takia. Nuorten asevoimien kehittyminen oli vasta aluillaan ja vähäiset puolustuksen kehittämiseen suunnatut varat käytettiin ajateltuun painopistesuuntaan Karjalan kannakselle. Aluksi pohjoisen puolustuksen kehittymiselle oli taakkana syvään juurtunut käsitys siitä, ettei alueella pystytä suorittamaan mittavia sotatoimia ja sen vuoksi se olisi puolustettavissakin pienin erillisosastoin. Pohjois-Suomen osuus mahdollisessa sodassa nähtiin hyvin toisenlaiseksi, kuin miksi se sodan aikana muodostui. Arviot eivät vastanneet todellisuutta.</p> <p>Vaikka näkemykset sodan luonteesta ennen sotaa osoittautuivat liian optimistisiksi, voidaan suomalaista puolustussuunnittelua Pohjois-Suomessa pitää ainakin koulutuksen, taktiikan ja valitun taistelulajin osalta varsin onnistuneena. Suomalaisten kannalta osoittautui eduksi myös se, että vihollisen hyökkäys tapahtui talvella. Tämän suomalaiset olivat osanneet ennakoida aikaisemmissa suunnitelmissaan.</p> <p>Tässä tutkielmassa tarkastellaan laajan, sotilaallisen puolustuksen kannalta haasteellisen Pohjois-Suomen operatiivisen sekä taktisen puolustusajattelun kehittymistä 1920- ja 30-luvuilla Pohjois-Suomen erityislaatuissa olosuhteissa. Alueen, jonka puolustaminen tuli lisäksi hoitaa varsin pienin resurssein. Tutkimuksessa selvitetään lisäksi miten liki kahden vuosikymmenen kehitystyö vaikutti sotatoimiin Pohjois-Suomessa talvisodan aikana.</p>		
<p>AVAINSANAT Pohjois-Suomi, Pohjois-Suomen puolustussuunnittelu, Pohjois-Suomen Ryhmä, talvisodankäynti, sissisodankäynti, talvisota, mottitaistelut</p>		

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	4
1.2 Tutkielman rakenne, rajaus ja tavoite	4
1.3 Tutkimusmenetelmä ja lähteet	6
1.4 Käsitteitä	7
2 POHJOIS-SUOMEN SOTILAALLINEN MERKITYS	9
2.1 Pohjois-Suomen sotilaallinen merkitys Venäjälle	9
2.2 Pohjois-Suomen sotilaallinen merkitys Suomelle.....	10
2.3 Pohjois-Suomen sotilaallinen merkitys suurvaltapolitiikassa.....	11
3 POHJOIS-SUOMI OPERAATIOALUEENA	12
3.1 Sotilasmaantieteellisiä tekijöitä.....	12
3.2 Suomen sodanjohdon arvio vihollisen toiminnasta Pohjois-Suomessa	13
3.3 Painopistesuunta, ainoa suunta.....	14
4 AKTIIVISEN PUOLUSTUKSEN KEHITTYMINEN	14
4.1 Taktiikka kehityksessä, 20-luvulta 30-luvulle	14
4.1.1 Ulkomaiset vaikutteet	15
4.1.2 Taistelulajit puntarissa	15
4.2 Talvitaktiikan, sissitoiminnan ja aktiivisen puolustuksen kehittyminen	15
5 TALVISOTAA POHJOIS-SUOMESSA	17
5.1 Sodan alku	17
5.1.1 Neuvostoliiton sotilaalliset tavoitteet Pohjois-Suomessa.....	17
5.1.2 Nihtilä määrittää pohjoisten joukkojen toiminnan.....	18
5.1.3 Vaikeuksia sissitoiminnan käynnistämisessä.....	18
5.2 Aktiivisista hyökkäyksistä motteihin	19
5.3 Pohjois-Suomen Ryhmän ja Lapin Ryhmän johtamisnäkökohtia	20
5.4 Pohjois-Suomen joukkojen varustamisnäkökohtia	21
5.5 Koulutuksellisia näkökohtia.....	23
6 YHTEENVETO	25
LÄHTEET	28

1 JOHDANTO

Ruotsin tappio Suomen sodassa 1809 liitti Suomen Venäjän keisarikuntaan. Ruotsille Pohjois-Suomen merkitys oli tuolloin vähäinen, kun taas Venäjälle sen merkitys strategiselta kannalta oli korostumassa. Vuosina 1915 ja 1916 valmistunut Muurmannin rata ja Suomen itsenäistyminen 1917 lisäsivät entisestään Pohjois-Suomen merkitystä venäläisessä ajattelussa. Kaupankäynnin kannalta Venäjän kenties tärkeintä satamaa voitiin helposti uhata Pohjois-Suomesta, josta radalle kertyi lyhimmillään matkaa alle 150 kilometriä.

Pohjois-Suomi on haasteellinen alue sotatoimien suorittamisen kannalta. Pitkät etäisyydet, harvahko tiestö ja harva asutus aiheuttavat muiden erityislaatuisten olosuhteiden lisäksi ongelmia suurten yhtymien toiminnalle. Koko olemassaolonsa ajan Suomen armeija on rajoitettujen resurssiensa vuoksi joutunut kehittämään ratkaisuja Pohjois-Suomen puolustamiseksi vähäisin voimin.

Pohjois-Suomen puolustuksen merkitystä puolustuksen kokonaisuuden kannalta usein vähätellään. Usein vähättelyn perusteena on tietämättömyys. Pohjois-Suomen puolustuksen kehittämiseen vaikuttaneet syyt ja siellä suoritettut sotatoimet ovat useimmille tuntemattomia Raateentien taisteluita lukuun ottamatta. Yhä harvemmillä on tiedossa millaisin joukoin ja millaisin sotataidollisin keinoin Suomen alueen koskemattomuuden turvaamiseen pohjoisessa varauduttiin ja kuinka onnistuneeksi tehdyt ratkaisut osoittautuivat sodassa.

Tässä tutkielmassa tarkastellaan operatiivisen ja taktisen puolustussuunnittelun kehittymistä Pohjois-Suomen puolustamiseksi sen haasteellisissa ja erityislaatuisissa olosuhteissa 1920- ja -30-luvuilla. Lisäksi tutkielmassa pyritään selvittämään, kuinka liki kahden vuosikymmenen kehitystyö vaikutti sotatoimiin talvisessa Pohjois-Suomessa.

1.2 Tutkielman rakenne, rajaus ja tavoite

Tutkielma sisältää kuusi lukua, joista ensimmäinen on johdanto. Toisessa luvussa tarkastellaan Pohjois-Suomen merkitystä osana laajempaa sotilaallista kokonaisuutta niin Suomen, kuin suurvaltojenkin näkökulmasta.

Kolmannessa luvussa tarkastellaan Pohjois-Suomea sotatoimialueena pääpainon keskittyessä maantieteellisiin näkökohtiin. Kolmannen luvun päätarkoitus on tuoda esille 1920- ja 1930-

luvulla vallinneita käsityksiä omista ja vihollisen toimintamahdollisuuksista Pohjois-Suomessa. Tarkastelussa olen pyrkinyt tuomaan esiin erityisesti talven erityisolosuhteet, koska ennen sotaa Suomessa arvioitiin vihollisen hyökkäävän maahan juuri talvisaikaan. Joissakin yhteyksissä olen kuitenkin joutunut tarkastelemaan taktiikan alueelta 20- ja -30-luvuilla vallinneita käsityksiä, jotka eivät ole sidottuja vuodenaikaan. Kolmannessa luvussa on pyritty löytämään vastaukset seuraaviin kysymyksiin;

1. Millainen operaatioalue Pohjois-Suomi maantieteellisesti tarkasteltuna oli ennen sotaa?
2. Millaisiksi arvioitiin vihollisen toimintamahdollisuudet Pohjois-Suomessa?

Koska vihollisen arvioitiin hyökkäävän maahan talvella, jolloin maasto vähiten rajoitti moottoroitujen joukkojen liikkumista, piti puolustusta kehittää talvisodankäyntiin sopivaksi ja huomioida tarve liikkuvaan sodankäyntiin. Tutkielman neljännessä luvussa selvitetään pohjoiseen sopivan suomalaisen sodankäyntitavan kehittymistä. Tässäkin luvussa tarkastelu painottuu juuri talvisodankäynnin kehittymiseen. Tutkielman tässä osassa on pyritty vastaamaan kolmeen ohjaavaan kysymykseen;

1. Millaisista lähtökohdista puolustuksen suunnittelu aloitettiin?
2. Mikä muodostui pohjoisten joukkojen päätaistelulajiksi ja miksi tähän päädyttiin?
3. Millä tavoin Pohjois-Suomea suunniteltiin puolustettavan?

Tutkielman viidennessä luvussa tarkastellaan miten arviot ja suunnitelmat vastasivat todellisuutta talvisodassa. Tässä osassa on pyritty vastaamaan neljään ohjaavaan kysymykseen;

1. Millaiseksi muodostui pohjoisten joukkojen toiminta Neuvostoliiton hyökkäyksen alettua?
2. Miten sodan alettua arviot ja tehdyt suunnitelmat sekä annetut käskyt ja ohjeet vastasivat todellisuutta?
3. Miten muuttuneeseen tilanteeseen kyettiin reagoimaan arvioiden ja suunnitelmien muututtua epäedullisempaan suuntaan?
4. Millä tavoin ennen sotaa annettu koulutus ja joukkojen varustamien vastasi niille suunniteltuja tehtäviä?

Tutkielman kuudennessa luvussa tuodaan esille johtopäätökset.

Ohjaavien kysymyksien avulla pyritään tutkimuksessani siis löytämään vastaus varsinaiseen tutkimuskysymykseen;

Miten 1920- ja -30-lukujen puolustussuunnittelu vaikutti suomalaiseen taisteluun talvisodan Pohjois-Suomessa?

1.3 Tutkimusmenetelmä ja lähteet

Tämä tutkielma perustuu kirjallisuuteen. Työssä on pyritty tuomaan esille myös ulkomailta tulleet vaikutteet talvitaisteluiden kehittymisen tukena. Työlle on ominaista lähteistön sirpaleisuus, koska työskentelyn ajankohtana yksittäisten laajojen lähdeostosten puuttuminen ei mahdollistanut tutkielman ohjautumista jonkin laajemman teoksen ympärille, vaan tutkielman kokonaiskuva on pyritty muodostamaan useista eri lähteistä.

Yksi tärkeimmistä lähteistä työssäni on ollut Vesa Tynkkysen vuonna 1996 julkaisema teos *Hyökkäyksestä puolustukseen*. Teoksen ansiosta minulle on muodostunut selkeä kuva suomalaisen taktiikan kehittymisestä käsiteltävänä ajankohtana. Lähteiden suhteen tutkielmassani oli oltava jossain määrin kriittinen etenkin sotien jälkeisiä sotakokemuksia arvioidessa sillä Eversti Y.A. Järvinen, joka toimiessaan jalkaväen tarkastajan toimiston päällikkönä pani alulle sotakokemusten järjestelmällisen keräämisen, kirjoitti joulukuussa 1946 Sotilasaikakausilehden artikkelin. Siinä hän arvosteli kriittisesti sodasta saatujen kokemusten hyödyntämismahdollisuuksia.¹ Järvisen mukaan kerätystä materiaalista ilmeni niin paljon ristiriitaisuuksia jopa samaan taisteluun osallistuneiden upseerien kesken, että yleistyksien tekeminen oli mahdotonta ilman materiaalin perusteellista analysointia. Materiaalissa ei myöskään yleisesti ottaen otettu huomioon tapahtumahetkellä vallinneita sääolosuhteita eikä maaston mukana tuomia mahdollisuuksia tai rajoitteita. Järvinen käsittelee havaintojaan mm. teoksessaan *Suomalainen ja venäläinen taktiikka talvisodassa* vuodelta 1948, jota on käytetty yhtenä lähteenä tässä tutkimuksessa.

Suomen sotatieteellisen seuran vuosijulkaisuissa, Tiede ja ase 1975 ja 1976 julkaistiin Yleisesikuntaeverstiluutnantti J.K. Usvan artikkelit *Talvisodan sotatoimet Pohjois-Suomessa, operaatioalue ja taistelusuunnitelmat* ja *Talvisodan sotatoimet Pohjois-Suomessa. Operatiiviset ja taktilliset kokemukset*. Nämä kattavat Usvan aiheesta tekemään tutkimukseen perustuvat artikkelit mahdollistivat talvisodan sotatoimien kattavan tarkastelun Pohjois-Suomen näkökulmasta.

¹ Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen* (1996) s.284

Yleisesikuntaeverstiluutnantti Wolf H. Halsti on kirjoittanut sotakokemuksista useita teoksia, kuten kolmiosaisen kirjasarjan *Suomen sota 1939–1945* vuonna 1956. Lisäksi Halsti käsittelee aihetta mm. teoksessaan *Suomen puolustaminen 1939*. Halsti työskenteli yleisesikunnassa vuodesta 1936 liikekannallepanoon saakka ja sodissa hän toimi muun muassa divisioonan huoltopäällikkönä, divisioonan esikuntapäällikkönä ja rykmentin komentajana.

Ilmari Karhu julkaisi vuonna 1932 teoksen *Suomen sotilasmaantiede*, josta selviää kattavasti Pohjois-Suomen sotilasmaantieteellinen asema ja olosuhteet. Karhun kirja on sisällöltään laadukas ja se oli sekä sotia edeltäneenä, että sotien jälkeisenä aikana luokiteltu salaiseksi. Karhun arvioit ja tutkimustulokset eivät ole voineet olla vaikuttamatta sotia edeltäneessä Pohjois-Suomen puolustuksen suunnittelussa. Teos antoi lisäksi taustatietoa minulle siitä, minkälaisena alueen käyttömahdollisuudet nähtiin sotia edeltäneenä aikana.

Ennen sotia vuodesta 1919 vuoteen 1934 saakka pohjoisin varusmieskoulutusta antava varuskunta sijaitsi Oulussa. Pohjanmaan Jääkäripataljoonan lakkauttamisen jälkeen joukko-osasto siirrettiin Kuopioon ja sen nimi muuttui Pohjan Rykmentiksi.

Stig Roudasmaa on kirjoittanut joukko-osastosta laajan historiikin nimeltä *Pohjan Prikaatin historia 1626–1983*. Tämä teos on helpottanut selvittämään ne rykmentit, joissa palveli suurimmaksi osaksi pohjoisimmassa joukko-osastossa sotilaskoulutuksen saaneita miehiä. Kirja antaa myös käsityksen, vaikkakin suppean, joukkojen koulutuksesta sotia edeltäneenä aikana.

Yleisteoksia olen käyttänyt täydentämään joidenkin yksittäisten tapahtumien yhteyttä suurempaan kokonaisuuteen, joka on entuudestaan ollut minulle epäselvä. Yleisteosten ongelma piilee kuitenkin siinä, että ne eivät juuri syvenny tarkastelemaan tapahtumia omasta näkökulmastani ja niiden hyödyntäminen on osoittautunut vähäiseksi.

1.4 Käsitteitä

Sotatoimi - operaatio 1920 – luvulla Suomessa määriteltiin käsite sotatoimi tai operaatio siten, että se sisältää ne joukkojen ja tarvikkeiden siirrot, ryhmytykset ja taistelut, jotka ovat välttämättömiä päämäärän saavuttamiseksi. Operaatio tai sotatoimi liitettiin yleensä

alimmillaan divisioonaan ja ylimmillään armeijakuntaan. Kysymyksessä oli siis itsenäiseen sotatoimeen kykenevä joukko.²

Operaatiotaito Operaatiotaito on operaatioiden suunnittelu-, valmistelu- ja suoritustaito, joka edellyttää taktiikan hallitsemisen lisäksi strategian asettamien vaatimusten ja mahdollisuuksien huomioon ottamista.

Pohjois-Suomen Ryhmän vastuualue Pohjois-Suomen Ryhmän vastuualue ulottui Lieksasta Jäämeren alueelle. Tässä tutkielmassa Pohjois-Suomella käsitetään Pohjois-Suomen Ryhmän vastuualuetta. Maantieteellinen määrittely on alueellisesti suppeampi.

Pohjois-Suomi Pohjois-Suomi on Pohjois-Pohjanmaan, Kainuun ja Lapin muodostama Suomen maantieteellinen osa. Pohjois-Suomi jakautuu hallinnollisesti kahtia, väestöltään suurempaan Oulun lääniin sekä siitä 1938 erotettuun Lapin lääniin. Alueen suurimpia kaupunkeja ovat Oulu, Rovaniemi ja Kajaani. Pohjois-Suomi on harvaan asuttua aluetta (väestötiheys jopa alle 1 asukas/km²), jota korostavat mm. pitkät välimatkat merkittävimpien kaupunkien ja taajamien välillä.

Sissisodankäynti Sissisodankäynti eli Sissisota on pienten hajautettujen joukkojen taistelua vihollista vastaan yllätyshyökkäyksin. Sissisota on strategialtaan usein puolustuksellista, mutta taktiikaltaan lähes aina hyökkäyksellistä. Sissisodankäynnillä tuetaan päävoimien taistelua vaikeuttamalla vihollisen huoltoa kootuilla, nopeilla iskuilla. Sissisodankäynnillä vaikeutetaan myös vihollisen johtamista hyökkäämällä esikuntia ja komentopaikkoja vastaan.

Pohjois-Suomen Ryhmä Komentajana kenraalimajuri V. Tuompo. Ryhmän vastuualueen raja kulki Lieksan tasalla. 11.12.1939 erotettiin suoraan ylipäällikön alaiseksi Pohjois-Suomen ryhmän pohjoisin osa, josta tuli Lapin Ryhmä. Ryhmän komentajaksi nimitettiin kenraalimajuri K.M. Wallenius. Tässä tutkielmassa käytetään talvisotaa edeltäneenä ja talvisodan aikana koko Pohjois-Suomen alueella toimineista joukoista termiä Pohjois-Suomen Ryhmä.

² Tynkkynen, Vesa: Hyökkäyksestä puolustukseen (1996) s.11

2 POHJOIS-SUOMEN SOTILAALLINEN MERKITYS

2.1 Pohjois-Suomen sotilaallinen merkitys Venäjälle

Ruotsi menetti Suomen alueen Venäjän keisarikunnalle Suomen sotana tunnetun sodan seurauksena 1809. Siihen asti Suomen ja Ruotsin välinen hallinnollinen raja oli kulkenut Kemijoella. Venäjän vaatimuksena oli kuitenkin saada rauhanteossa haltuunsa osa Ruotsin Länsipohjaa, joten ruotsalaisten vastusteluista huolimatta Suomen luoteiskolkkaan syntyi ”käsivarsi”, joka on näkyvä ilmaus Venäjän silloisista pyrkimyksistä päästä vaikuttamaan Atlantille. Silloisissa poliittisissa oloissa ei Venäjä kyennyt saattamaan tätä ”puhkaisua” loppuun, sillä tuolloin Norja kuului Tanskalle, joka oli Venäjän liittolainen. Noihin aikoihin pohjola oli merkitykseltään todella vähäinen mutta etenkin Venäjälle sen merkitys strategiselta kannalta oli korostumassa. Rauhanteossa Ruotsilta vaadittu alue oli ensi askel kohti venäläistä meriyliävaltaa Atlantin pohjoisosissa.³

Vuosisadan vaihtuessa alkoi pohjoisten alueiden merkitys korostua Venäjän intresseissä, eikä niiden merkitys suinkaan vähentynyt vallankumouksen ja uuden valtiojärjestelmän myötä. Vaikka Neuvostoliitto oli maailman mahtavin mannermaavalta, oli se edelleen vähintään epäedullisessa asemassa rannikoidensa ja satamiensa suhteen. Elettiin aikaa jolloin kansainvälisestä kaupankäynnistä 80 % kulkeutui merien kautta⁴. Vuonna 1915–1916 valmistui Pietarin ja Jäämeren välinen rautatieyhteys ja Murmanskin mitättömästä, vain muutamien kalastajien vaatimattomien mökkien muodostamasta kylästä kasvoi nopeasti kaupunki, jossa sijaitsi Venäjän ainoa jäätön satama. Sataman yhteyteen rakennettiin lisäksi suuri laivastotukikohta ja siihen kuuluvia laitoksia, kuten satamalaitureita, laajoja varastosuojia, rautatien sivuraiteita, nykyaikaisia asuintaloja, sairaaloita sekä sähkö- ja vesijohtolaitoksia. Näin kaukaisen paikan olisi voinut helposti kuvitella jäävän merkitykseltään vähäiseksi. Aikakauden tuotantoluvut osoittivat kuitenkin päinvastaista.⁵

Ensimmäisen maailmansodan aikana Muurmannin rata, toiselta nimeltään Kirovin rata, oli Venäjälle elintärkeä suoran yhteyden pitämiseksi liittolaismaihin. Rata sijaitsi ainoastaan 150-200km päässä Suomen rajasta, minkä vuoksi Venäjällä pidettiin todennäköisenä, että uhka rataa vastaan suuntautuu Pohjois-Suomen alueelta. Pohjois-Suomen hallitseminen olisi lisännyt myös sekä radan turvallisuutta että mahdollisuutta saada uusi meriyhteys Suomen

³ Halsti, Wolf: Suomen puolustaminen (1939) s.199

⁴ Halsti, Wolf: Suomen puolustaminen (1939) s.196

⁵ Erfurth, Waldemar, Muurmannin radan ongelma (1952) s. 7

”käsivarren” kautta Atlantille myöhäisemmässä vaiheessa. Lyhenisihän merimatka esimerkiksi Englantiin lähes tuhannella kilometrillä Murmanskin satamaan verrattuna, rautatieyhteyden pidentyessä vastaavasti ainoastaan sadalla kilometrillä.⁶

Ensimmäisen maailman sodan jälkeen koko Venäjä oli kuohuvassa tilassa. Vuosina 1918-1922 käytiin verinen sisällissota, jossa bolshevikit taistelivat valkoisten venäläisten lisäksi ulkomaalaisia interventiojoukkoja vastaan (Englanti, Ranska, Japani, Yhdysvallat).⁷ Tällöin Bolshevikkien hallitsema alue ulottui pienimmillään ainoastaan Äänisjärveltä Moskovan eteläpuolelle. Idässä raja ei ulottunut edes Uralille saakka. Bolshevikit onnistuivat kuitenkin voittamaan sodan ja säilyttämään koko 1920-luvun valta-asemansa sisäisesti sekasortoisessa maassa. Sisällissodan seurauksena uusi neuvostohallitus omaksui perivenäläisen ajatuksen, että Venäjä on vihollisen saartama ja aina osoittaessaan heikkoutta se joutuu hyökkäyksen kohteeksi joka suunnalta. Suomen osalta tämä venäläisen turvallisuusajattelun mukainen näkemys merkitsi sitä, että Venäjän luoteisrajan olisikin pitänyt kulkea Suomen rannikkoa pitkin, sillä meriraja olisi maarajaa helpompi puolustaa. Koko -20-luvun ajan Venäjällä käytännössä kokonaan keskityttiin sisäisten asioiden hoitoon, eikä tilanteen herkkyyden vuoksi neuvostohallituksella ollut mahdollisuutta puuttua Suomen kysymykseen.

2.2 Pohjois-Suomen sotilaallinen merkitys Suomelle

Suomessa sotilaallinen ja poliittinen johto suhtautui erittäin skeptisesti ajatukseen, että maamme pohjoisilla alueilla voitaisiin suorittaa mittavia sotatoimia. Koko Laatokan pohjoispuolisen alueen puolustuksen aina Jäämerelle saakka uskottiin olevan hoidettavissa pienin, erillisin osastoin puolustuksen pääpainon ollessa Karjalan kannaksella.⁸ Talvisaikaan 65. leveyspiirin pohjoispuolinen alue jätettiin puolustuksen kannalta lähes oman onnensa nojaan.

Jo 1920-luvulla suomalaisessa puolustussuunnittelussa nähtiin ehdottomana painopistesuuntana Karjalan kannas. Kulkihan sieltä suoraan hyökkäysreitti suoraan Suomen valtakunnan ydinalueille. Mahdollisen sodan syttyessä ei Pohjois-Suomen menetystä silloisissa oloissa pidetty vielä merkityksellisenä. 1930-luvulle tultaessa pohjoisen taloudellinen merkitys kasvoi. Petsamon Kolosjoen nikkeli-kaivos nousi merkittäväksi taloudelliseksi tekijäksi. Pohjois-Suomen menetyksen yhteydessä tärkeä maayhteys Ruotsiin

⁶ Halsti, Wolf: Suomen puolustaminen (1939) s.197

⁷ Kantakoski, Pekka: Punaiset panssarit (1998) s. 16

⁸ Juutilainen, Antti: Artikkelit, Talvisodan sotilaallinen jälkivaikutus (1991)

menetettäisiin ja pohjoisesta käsin vihollinen voisi muodostaa merkittävän selusta- ja sivustauhan Etelä-Suomea puolustaville joukoille⁹. Myös alueen menettämisestä johtuva moraalinen vaikutus arvioitiin suureksi, mistä johtuen alueen puolustamiseen alettiin kiinnittää enemmän huomiota.

2.3 Pohjois-Suomen sotilaallinen merkitys suurvaltapolitiikassa

Ensimmäisen maailmansodan loppupuolella Venäjän ote Suomesta löystyi ja Saksa yritti liittää Suomen omaan valtapiiriinsä. Suursodassa kärsimänsä tappion seurauksena oli Saksa pakotettu luopumaan suunnitelmistaan Suomen suunnalla. Näiden kahden Suomeen merkittävästi vaikuttaneen suurvallan ollessa sisäisesti joko kaaoksen tai rappion tilassa, onnistui Suomi säilyttämään juuri julistetun itsenäisyytensä ja maallemme tarjoutui mahdollisuus kehittää itsenäisesti omia valtarakenteita.

Toisessa maailmansodassa Pohjois-Suomi joutui suurvaltojen strategisten päämäärien takia vuosikausiksi sotatoimialueeksi. Murmanskin merkitys Neuvostoliitolle ymmärrettiin myös Saksassa, ja näiden kahden suurvallan jouduttua törmäyskurssille ei Suomen alueen joutuminen suurvaltojen sotatoimialueeksi ollut estettävissä.

Pohjois-Suomen strateginen merkitys ei vähentynyt sotien jälkeen, vaan 1949 Norjan Nato-jäsenyyden myötä sotatoimien teoreettinen mahdollisuus Pohjois-Suomessa lisääntyi. Kummankin osapuolen, sekä Naton että Neuvostoliiton näkemysten mukaan Pohjois-Norjaan hyökättäisiin Suomen Lapista. Tätä näkemystä tukivat mm. syyskuussa 1972 pidetty Naton Strong Express sotaharjoitus Pohjois-Norjassa, johon osallistui yli 300 alusta ja 65 000 sotilasta. Maaliskuussa 2001 TV1 MOT-ohjelma esitti väitteen, jonka mukaan Neuvostoliitto olisi samoihin aikoihin, vaikkakin epävirallisesti, esittänyt Pohjois-Suomen puolustusvastuun siirtämistä Neuvostojoukoille. Väitettä ei ole voitu kuitenkaan todistaa.

⁹ Usva J.K: Artikkel, Tiede ja ase (1975) s.167)

3 POHJOIS-SUOMI OPERAATIOALUEENA

3.1 Sotilasmaantieteellisiä tekijöitä

Maantieteellisesti Suomen raja pohjoisessa rajoittuu 70 ja etelässä 60 pohjoiseen leveyspiiriin, idässä 32 ja lännessä 19 itäiseen pituuspiiriin. Maamme on kauempana pohjoisessa, kuin mikään muu Euroopan maa Islantia lukuun ottamatta. Vaikka maamme sijaitsee samalla leveydellä Pohjois-Venäjän ja Siperian tundraseutujen, Grönlannin eteläosan ja Alaskan jäisen niemimaan kanssa, on maamme ilmasto epäedullisesta maantieteellisestä asemastaan huolimatta, Golf-virran ansiosta poikkeuksellisen lämmin ja kasvillisuutemme poikkeuksellisen runsas.¹⁰ Tarkasteltaessa maamme sotänäyttämönä, voidaan todeta sen olevan jokseenkin ainutlaatuinen. Verrattavat olosuhteet lännessä löytyvät ainoastaan Keski- ja Pohjois-Ruotsista, sekä idästä välittömästi rajamme takana.

1930-luvun lopulla Pohjois-Suomi muodosti maastollisesti karuimman ja harvaanasutuimman alueen. Se on sitä edelleen, vaikka onkin osittain muuttunut. Kuusamon pohjoispuolelta alkaen maasto muuttuu vähitellen Lapin tunturialueeksi karuine erikoispiirteineen. Sallan suunnalla liikkumista vaikeuttaa tuntureiden välissä olevat karut kivikot ja suot. Kainuun seudulle sota-aikana ominaista oli vaarojen väliset laajat suoalueet, jotka talvella jäädyttyään helpottivat liikkumista myös teiden ulkopuolella.

Kesäaikana alue suosi keveitä, jalan liikkuvia suomalaisyksiköitä, mutta talvella jopa Oulujärven, Pielasjärven, Kemijärven sekä Oulankajoen, Tuntsajoen ja Kemijoen kaltaiset vesistöt eivät muodostaneet koskipaikkoja lukuun ottamatta merkittäviä liikuntaesteitä mekanisoiduille neuvostojoukoille. Nykyiseen verrattuna rajaseudun tiestö oli harvan asutuksen takia hyvin vähäinen. 10-40km päässä rajalta kulki maantie Kuhmon, Suomussalmen ja Kuusamon kautta yhtyen pohjoisempana Kemijärven ja Sallan väliseen tiehen. Rajan suuntaan oli rakennettu pieniä teitä useampiakin, mutta rajan ylitse ne ulottuivat pääsääntöisesti vain polkuina. Kokonaisuudessaan tiestö oli niin huonokuntoista, ettei sen katsottu kestävän raskaiden yhtymien jatkuvaa liikennettä.¹¹

¹⁰ Karhu Ilmari: Suomen sotilasmaantieto (1932) s.13

¹¹ Usva, J.K: Suomen sotatieteellisen seuran julkaisu, Tiede ja ase, 1975, s.167

3.2 Suomen sodanjohdon arvio vihollisen toiminnasta Pohjois-Suomessa

Karjalan kannas arvioitiin vihollisen selkeäksi painopistesuunnaksi ja sinne Suomen sodanjohdolla arvioitiin vihollisen kykenevän keskittämään n. 10–12 divisioonan voimat. Olojen kehittymisestä huolimatta olivat arviot Pohjois-Suomea vastaan toimivasta vihollisesta vielä optimistisemmat siitäkin huolimatta, että Itä-Karjalan väkiluku varovaisesti arvioiden mahdollisti 40 000 miehen vahvuisten joukkojen perustamisen vajaassa viikossa.¹² Toiminnan alkamishetkellä arvioitiin kunkin rajalta saapuvan tien suunnassa hyökkäävän korkeintaan pataljoonan vahvuisia voimia. Myöhäisemmässä vaiheessa (15–20 vrk kuluttua) pidettiin mahdollisena divisioonan vahvuisten voimien etenevän todennäköisimmin kohti Lieksaa, vaikka sen mahdollisuudet toimia koko operaatioalueella tiedostettiin.¹³

Merkkejä Neuvostoliiton sotilaallisen aktiivisuuden lisääntymisestä Suomen vastaisella rajalla ei otettu riittävästi huomioon yleisesikunnan vuoden 1934 operatiivisessa puolustus suunnittelussa. Virheellisestä tilannearviosta johtuen sekä perussuunnitelma VK1, että vaihtoehtosuunnitelma VK2 eivät vastanneet todellista tilannetta, johon marraskuussa 1939 lopulta jouduttiin. VK1 oli tarkoitus toteuttaa tilanteessa, jossa Suomi ei olisi yksin sodassa ja olosuhteet olisivat Suomelle edulliset. Tällöin olisi suunnitelman mukaan mahdollista siirtää taistelut Neuvostoliiton alueelle. Huonomman vaihtoehdon eli VK2:n jossa Suomi olisi yksin sodassa NL:a vastaan ja joka toteutettaisiin tilanteessa, jossa vihollinen olisi jo ylittänyt rajan suomalaisjoukkojen keskityskuljetusten ollessa vielä käynnissä, mukaan katsottiin menetettyjen alueiden takaisinvaltaaminen vastahyökkäyksiin olevan mahdollista.¹⁴

Pohjois-Suomessa sotatoimiin oli tarkoitus käyttää ainoastaan suojajoukkoja. Siellä niiden arvioitiin molemmissa vaihtoehdoissa olevan viholliseen nähden kahden viikon ajan ylivoimaisia. Tällöin taistelut olisi mahdollista siirtää syvälle Vienan karjalaan. Vienan Karjalaan hyökkäävät joukot aiheuttaisivat näin sivusta uhan etelämpänä toimivien neuvostojoukkojen oikeaan sivustaan sitoen vihollisen voimia päähyökkäyssuunnassa.¹⁵

Vihollisen täydellisen aliarvioimisen takia Pohjois-Suomen Ryhmän (P-SR) määritetyt tehtävätkin olivat kaikkea muuta kuin realistiset. Rajan takaa saatujen tiedustelutietojen perusteella olisi voitu tarkastaa jo tehtyjä suunnitelmia, joilla P-SR:n tehtäviä olisi voitu helpottaa tai edes muuttaa realistisempaan suuntaan. Näin ei kuitenkaan tehty.

¹² Usva, J.K: Tiede ja ase (1975) s.189

¹³ Usva, J.K: Tiede ja ase (1975) s.172

¹⁴ Usva, J.K: Tiede ja ase (1975) s.174

¹⁵ Usva, J.K: Tiede ja ase (1975) s.174

3.3 Painopistesuunta, ainoa suunta

1930-luvun puolivälin jälkeen Suomessa tunnustettiin Neuvostoliiton sotilaallisen voiman kasvu ja huomattiin Puna-armeijan mekanisoinnin kasvaneen huomattavasti. Suomeen saapui tietoja nk. syväntaistelunopista. Pitkään uskottiin, että vahvoilla panssarivoimilla ei olisi toimintaedellytyksiä Suomen olosuhteissa. Englannista kokeilutoimintaa varten hankituilla Vickers-vaunuilla Karjalan kannaksella suoritetuissa koeajoissa kuitenkin todettiin, ettei missään ko. alueella maasto aiheuttanut merkittäviä vaikeuksia panssarivaunujen käytölle¹⁶. Erityisesti talvella vaunujen käyttöä eivät järvikapeikot ja laajat suoalueet kyenneet rajoittamaan. Päädyttiin olettamukseen, että mahdollinen sota tultaisiin käymään talvella ja vihollisen toiminnan painopiste olisi Karjalan kannaksella.

Karjalan kannaksen painopisteen selkeys sokaisi suomalaiset. Ruotsista oli saatu erityisesti talvitaistelukokeiluista kokemuksia, jotka korostivat pohjoisten alueiden erityisolosuhteiden merkitystä. Niiden perusteella pohjoisten alueiden olosuhteiden puolustukselle aiheuttamat uhat ainakin jossain määrin tiedostettiin, mutta syvälle juurtunut mielikuva ratkaisutaisteluista lähes ainoastaan Karjalan kannaksella hidasti suomalaisen puolustuksen kehittämistä pohjoisessa. Tästä selvänä osoituksena olivat mm. erilaiset yleisesitykset ja oppikirjat maantieteellisistä perusteista, joita oli runsaasti. Niissä kaikissa pääpaino oli Karjalan kannaksen suunnalla.¹⁷

4 AKTIIVISEN PUOLUSTUKSEN KEHITTYMINEN

4.1 Taktiikka kehityksessä, 20-luvulta 30-luvulle

Koko 20-luvun ajan Eurooppa kärsi sotaväsymyksestä, minkä vuoksi asevarustelua ei ollut. Pasifistiset ajatukset hallitsivat ja niiden vaikutus heijastui myös Suomeen. 1930-luvulle tultaessa varustautumisen merkitys alettiin jo ymmärtää laajemmin, mutta alkanut talouslama ei mahdollistanut suuressa määrin jo muutenkin kehnosti varustetun armeijan varustamista. Nämä vaikutukset heijastuivat myös pohjoiseen suunniteltujen joukkojen taktisessa kehityksessä.

¹⁶ Tynkkynen, Vesa: Hyökkäyksestä puolustukseen (1996) s.

¹⁷ Tynkkynen, Vesa: Hyökkäyksestä puolustukseen (1996) s.25

4.1.1 Ulkomaiset vaikutteet

Nuoren valtion nuoret puolustusvoimat ovat alkutaipaleellaan aina monien ongelmien edessä. Näin oli myös 1920-luvun alun suomessa, jossa koko puolustuksen rakenne oli luotava lähes alusta. Vaikutteita haettiin ulkomailta samalla, kun vanhoista Venäjän vallan aikaisista vaikutteista pyrittiin eroon. Armeijamme upseeristosta suurin osa oli saanut jääkärikoulutuksen Saksassa, joten ensimmäiset oppaamme ja ohjesääntömme olivat useissa tapauksissa mukaelmia tai suoranaisia käännöksiä vastaavista saksalaisista oppaista¹⁸.

Suomi haki kokemuksia myös maailmansodan voittajavaltioiden keskuudesta sekä myöhemmin Ruotsista ja Sveitsistä. Vaikutteita ja kokemuksia haettaessa oli kuitenkin otettava huomioon Suomen maantieteellinen erityisasema muuhun Eurooppaan nähden ja huomioitava mahdollisuus, että väestöpohjan niukkuuden takia Suomi joutuisi suurvaltaa vastaan käydyssä sodassa puolustamaan laajaa maa-alueitaan vähäisin joukoin.

4.1.2 Taistelulajit puntarissa

Ensimmäisen maailmansodan kokemuksiin nojaten taistelulajeista käytiin tiukkaa kädenvääntöä. Huolimatta siitä, että maamme voimasuhteet mm. aseistuksen puutteellisuuden ja heikkouden takia selvästi edellytti pidättyvämmän taktiikan kehittymistä, hyökkäyshenkisyys voitti. Perusteluiksi esitettiin sen johtavan nopeisiin ratkaisuihin ja pienempiin tappioihin vahvaan puolustukseen nojaavan kulutussodan sijaan. Puolustuksen tulisi nojautua rohkeaan aktiiviseen toimintaan, joka ainakin paikoittain johtaisi suuriin tuloksiin.¹⁹

4.2 Talvitaktiikan, sissitoiminnan ja aktiivisen puolustuksen kehittyminen

Vaikka painopistesuunnan selkeys hidasti puolustuksen kehittymistä Pohjois-Suomessa, alettiin pohjoisen puolustamiseen kiinnittää enemmän huomiota taktiikan kehittämisen puolella. Erityisesti aikaisemmin 20-luvulla Ruotsista saadut kokemukset vaikuttivat suomalaisen talvitaktiikan kehittämiseen Suomen erikoisolosuhteet huomioonottavana tekijänä²⁰. Näiden erityisolosuhteiden huomioon ottaminen oli tärkeää. Alueen laajuus puolustavan joukkojen lukumäärään, varustuksen tasoon sekä alueen olosuhteiden

¹⁸ Järvinen, Y.A: Suomalainen ja venäläinen taktiikka talvisodassa (1948) s.16

¹⁹ Järvinen, Y. A: Suomalainen ja venäläinen taktiikka talvisodassa (1948) s.17

²⁰ Tynkkynen, Vesa: Hyökkäyksestä puolustukseen (1996) s.89

erilaisuuteen muuhun maahan nähden oli otettava huomioon puolustuksen suunnittelussa. Näin ei ollut ainoastaan taistelulajien osalta, vaan myös materiaalin suhteen, sillä jo tuolloin ymmärretyt näkemyksen mukaan oli materiaallinen valmius kehitettävä vastaanamaan niitä vaatimuksia, joita taktiikka asettaa.²¹

Sissitoimintaa oli tutkittu talvisotakokeiluissa ja taisteluharjoituksissa 20-luvulta alkaen. Tutkimuksissa korostettiin erityisesti Aunuksen retkien sissitoimintaa, koska siellä suomalaisten sissiosastojen katsottiin toimineen menestyksellisesti. Tämän olivat myös neuvostoliittolaiset tunnustaneet.²²

1930-luvulle tultaessa suomalainen sissitoiminta alkoi saada kokonaisvaltaisempia tavoitteita, jolloin ns. ”sissiretkien” aika päättyi. Ennen talvisotaa ehti ilmestyä Sissiopas, joka määritteli huollon vaikeuttamisen lisäksi kohteiksi mm. hyökkäykset esikuntia ja komentopaikkoja vastaan johtamisen vaikeuttamiseksi sekä erikseen talvella kylmien ja asumusten polttamisen. Tiedustelu oli perustehtävä muiden toimintojen lisäksi.²³

Vaikka sissitoiminta sai 30-luvun lopulla virallisesti ilmeisen suunnitelmallisen ja vakiintuneen muodon eräänä taistelutapana ja se hyväksyttiin hyvin pohjoiseen sopivaksi tehokkaaksi taistelumuodoksi, sen toiminnassa ei päästy käytännön tasolle rauhanajan erikoiskoulutuksen ja sodan ajan vahvistettujen organisaatioiden puuttuessa.²⁴

Erityisesti talvella vihollisen huoltoa vaikeuttavalla sissitoiminnalla oli erinomaiset edellytykset lamauttaa suurtenkin yhtymien liike, sillä juuri talviaikaan huollolla on korostettu merkitys joukkojen toimintakyvyn säilymisen kannalta. Kesään verrattuna talvitoiminnalle ominaista on lumipeite, kylmyys ja päivän lyhyys, jonka takia mm. rakennusten merkityksen katsottiin ennen talvisotaa olevan tärkeä joukkojen levon ja majoittumisen kannalta. Ote neuvostoliittolaisesta ohjesäännöstä kiteyttää talvitoiminnan tärkeimmät kohdat seuraavasti;

”Joukkojen liikuntakyky ja liikkuvuus riippuvat talvella kokonaan niiden harjaantumisesta talvitoimintaan, niiden talvivarusteista ja sotänäyttämön luonteesta. Joukot, jotka eivät ole saaneet talvitoiminnan edellyttämää koulutusta eivätkä ole tarkoituksenmukaisesti varustettuja, menettävät nopeasti taistelukykynsä talviolosuhteisiin sopimattomien teknillisten taisteluvälineidensä koituessa niille raskaaksi taakaksi. Mikäli vihollisella on näitä heikkoja

²¹ Tynkkynen, Vesa: Hyökkäyksestä puolustukseen (1996) s.74

²² Tynkkynen, Vesa: Hyökkäyksestä puolustukseen (1996) s.62

²³ Tynkkynen, Vesa: Hyökkäyksestä puolustukseen (1996) s.63

²⁴ Tynkkynen, Vesa: Hyökkäyksestä puolustukseen (1996) s.64

puolia, on omien joukkojen käytettävä tätä hyväkseen ja pyrittävä aktiivisesti ja uupumatta tuhoamaan vihollinen.”²⁵

Ohjesääntö sopisi nykytietämyksen mukaan paremmin suomalaisten toimintaan, kuin Puna-armeijan. Ennen talvisotaa omaksuttiin käsitys, jonka mukaan puolustustaistelu tietömillä erämaa-alueilla sopi asemasotaa paremmin suomalaiselle luonteelle. Talvisotaa edeltänyt koulutus painottikin tämän takia hyökkäystä, sillä aktiivinen vastahyökkäyksiin nojautuva puolustus oli ainoa vaihtoehto vähillä joukoilla toimivalle puolustajalle.²⁶

5 TALVISOTAA POHJOIS-SUOMESSA

5.1 Sodan alku

5.1.1 Neuvostoliiton sotilaalliset tavoitteet Pohjois-Suomessa

Petsamossa Neuvostoliitolla oli Suomen vastaisella rajalla sodan alkaessa kolme divisioonaa käsittänyt 14. armeija, joista 104. ja 52. divisioonille annettiin hyökkäystehtävä. Armeijan 14. divisioonaa sai käskyn jäädä Murmanskiin.

Vienan suunnalle oli keskitetty 9. armeija, jonka vastuualue ulottui Pielisen tasalta Sallaan saakka. Armeijan hyökkäysjoukoista muodostettiin kolme hyökkäysosastoa. Sallaan hyökkäsi kaksi neuvostodivisioonaa ja niiden tehtäväksi annettiin Rovaniemen valtaaminen kahdessa viikossa. Rovaniemeltä niiden tuli jatkaa Tornioon Ruotsin rajalle. Divisioonien välitavoitteet olivat Sallassa ja Kemijärvellä. Toinen kolmesta hyökkäysosastosta koostui kahdesta divisioonasta ja sen tehtävänä oli hyökätä Suomussalmen suunnalla Hyrynsalmen ja Puolangan kautta Ouluun. Kolmas hyökkäysosasto koostui yhdestä divisioonasta ja se suuntasi hyökkäyksensä Kuhmoon, josta sen oli tarkoituksena edetä Kajaaniin ja jatkaa hyökkäystään Ouluun.²⁷

9. armeijan tavoitteena oli mitä todennäköisimmin Suomen ja Ruotsin välisen maayhteyden katkaiseminen. Se ei ollut tärkeää pelkästään huollon tyrehdyttämiseksi, vaan sillä oli myös psykologisia tavoitteita. Tämä tehtiin ilmeisesti siltä varalta, että hyökkäyksen

²⁵ Järvinen, Y.A: Suomalainen ja venäläinen taktiikka talvisodassa (1948) s.57

²⁶ Tynkkynen, Vesa: Hyökkäyksestä puolustukseen (1996) s.164

²⁷ Usva, J.K: Tiede ja ase (1975) s.186

painopistesuunnassa Karjalan kannaksella muutoutuisi sittenkin aikaa vieviä taisteluita. 9. armeijan tuli hyökätä tehtävänsä toisessa vaiheessa Oulun ja Oulujärven väliseltä tasalta suoraan kohti etelää suomalaisten päävoimien selustaan. Petsamossa ja Murmanskissa olleen 14. armeijan tehtävänä oli estää mahdollinen ulkovaltojen saapuminen Suomen avuksi.²⁸

5.1.2 Nihtilä määrittää pohjoisten joukkojen toiminnan

Toisen maailman sodan jo alettua Euroopassa Saksan hyökkäyksellä Puolaan, laadittiin syyskuussa 1939 arvio, jossa everstiluutnantti V. Nihtilän näkemyksien mukaan etelässä, Karjalan kannaksella hyökkäyksen torjunnan painopiste oli edelleen puolustustaisteluissa. Pohjois-Suomen osalta Nihtilä sen sijaan korosti lähes tiettömän operaatioalueen erityisluonnetta. Pohjois-Suomessa oli hänen mukaansa joukkojen vähyyden takia korostettava sissitoimintaa ja teiden suunnissa aktiivisten taisteluosastojen käyttöä. Taisteluosastojen takana sijainneet reservit olisi suunnattava hyökkäykseen aina uhanalaisimmassa suunnassa.²⁹

V. Nihtilän vaatimukset aktiivisesta toiminnasta Lapin ryhmälle ymmärtää, kun vertaa esimerkiksi Kuusamon alueella toimineen Lapin ryhmän Erillisen Pataljoona 16 vastuualuetta 5. divisioonan puolustuksen leveyteen Summan Muolaanjärvellä. Siellä divisioonan puolustuksen leveys oli noin 20 kilometriä, kun se ErP 16 Kuusamossa oli 120 kilometriä. Pohjoiseen muodostui toisistaan riippumattomia taistelualueita, joilla ei ollut yhtenäisiä rintamalinjoja.

Päämajan operatiivisen osaston maavoimatoimiston päällikkö everstiluutnantti V. Nihtilä totesi 8.12.1939, että sissitoiminta on ulotettava syvälle vihollisen huoltoyhteyksille. Lisäksi vihollista olisi häiritävä jatkuvilla sivustahyökkäyksillä. Taistelulla vihollisen selustassa pyrittiin heikentämään vihollista siten, että voitaisiin siirtyä vastahyökkäykseen. Taistelun tätä vaihetta Nihtilä kutsui eräänlaiseksi hyökkäyksen tulivalmisteluksi.³⁰

5.1.3 Vaikeuksia sissitoiminnan käynnistämisessä

YH:n aikana ei ollut perustettu sissitoimintaa varten kuitenkaan minkäänlaisia erillisiä osastoja. Niitä ei ollut myöskään koulutettu rauhan aikana, vaan kyseiset joukot perustettiin

²⁸ Halsti, Wolf: Talvisota 1939-1940 (1956) s. 80

²⁹ Tynkkynen, Vesa: Hyökkäyksestä puolustukseen (1996) s.74

³⁰ Tynkkynen, Vesa: Hyökkäyksestä puolustukseen (1996) s.234

kunkin aluevastuussa olevan joukon oman harkinnan mukaisesti. Sallan suunnalla ErP 17 sekä Osasto Petsamon toimesta oli sotia edeltävinä viikkoina kuitenkin valmisteltu erillisiä ruoka- ja ampumatarvikekätöjä erämaahan.³¹

Olennaista kaikille Pohjois-Suomessa toimineille yksiköille rintamaosaa erittelemättä oli sodan alettua löytää keinot neuvostodivisioonien liikkeen ja tulivoiman rajoittamiseksi. Sissitoiminnan kaikkia mahdollisuuksia tässä suhteessa ei vielä tunnettu, sillä sotaa edeltänyt koulutus oli puuttunut käytännössä kokonaan. Alussa ei sissitoiminta tottumattomuuden takia antanutkaan rohkaisevia tuloksia edes tiedustelutehtävissä.

5.2 Aktiivisista hyökkäyksistä motteihin

Hyökkäystaistelu oli suomalaisille joukoille mahdollista pohjoisessa, Laatokan pohjoispuolella, harvateisillä alueilla. Motit muodostivat talvisodan aikana kuvan suomalaisten joukkojen sotataidon tehokkuudesta. Koukkaus ja motti ilmenevät voimakkaasti jo 30-luvun lopun ajattelussa. Saarrostatamisella haluttiin päästä käsiksi vihollisen selustayhteyksille. Motittamisella pyrittiin joka tapauksessa vihollisen joukkojen tuhoamiseen, mutta joukkojen vähyden vuoksi tavoitteeseen ei usein päästy. Näin kävi mm. Kuhmossa, jossa ei alkuun ollut riittäviä voimia edes vihollisen motittamiseen ja myöhemmin syntyneet motit olivat olemassa vielä sodan loppuessa.

Useissa tapauksissa motittaminen ei ollut edes alkuperäinen tavoite. Suomalaiset yllättäneen Puna-armeijan joukkojen sitkeän vastarinnan sekä joukkojemme vähäisten voimien takia hyökkäyksillä ei onnistuttu tuhoamaan vihollista. Täydelliseen vihollisen tuhoamiseen mottitaisteluissa päästiin ainoastaan Suomussalmella. Siellä missä suomalaisten hyökkäykseen ei ollut riittävästi voimia, syntyi motteja enemmänkin pakon sanelemina. Joukkojen hyökkäyksellinen taktiikka toi kuitenkin paremmat tulokset, kuin puolustukseen nojautunut taktiikka olisi tuonut sillä nopeaan liikkeeseen perustuvat taistelut estivät vihollista vaikuttamasta koko ylivoimaisella tulellaan suomalaisiin joukkoihin.³²

Kuhmossa suomalaiset käyttivät menetelmää, jota opittiin käyttämään menestyksellisesti muuallakin. Heikon tulivoimansa takia suomalaisilta puuttui kyky tuhota vihollinen varustettuihin asemiinsa. Katkaisemalla vihollisen tie selustaan ja sitten pakottamalla se jättämään asemansa saatiin vihollinen liikkeelle, jolloin sen kimppuun voitiin käydä kaikilta

³¹ Tynkkynen, Vesa: Hyökkäyksestä puolustukseen (1996) s.234

³² Tynkkynen, Vesa: Hyökkäyksestä puolustukseen (1996) s.189

suunnilta. Kuhmossa tämä menettely johti suureen menestykseen. Sillä lyötiin Kuhmoon edenneen vihollisen 54. jalkaväkidivisioonan sivustoja suojanneet osat rajan taakse, jolloin sen pääosat altistuivat suomalaisten jatkuville sivustahyökkäyksille.³³

Sallan suunnalla motittamiseen ei päästy, tuhoamistaisteluista puhumattakaan. Tämän ymmärtää jo voimasuhteita vertaamalla. Suomalaisilla oli käyttää saarrostuksen kolmen pataljoonan voimat vihollisen lähes kahta divisioonaa vastaan. On siis ilmeistä, ettei suomalaisten voimat voineet riittää motittamiseen vaadittaviin suorituksiin, kuten maantien katkaisemiseen vihollisen selustassa, apuun tulevien joukkojen vyöryttämiseen ja taisteluun mottiin jäävien vihollisen osien kanssa. Uupuneiden joukkojen levättyä ryhdyttiin uuteen yritykseen siinä kuitenkin onnistumatta. Hyökkäyksellä saavutettiin kuitenkin mitä edullisimmat lähtöasemat hyökkäyksille venäläisten sivustaan kahdesta suunnasta. Teknillisesti ja taktillisesti mahdollisuudet vihollisen motittamiseen olivat olemassa, mutta joukkojen puuttuessa siihen ei voitu ryhtyä.³⁴

5.3 Pohjois-Suomen Ryhmän ja Lapin Ryhmän johtamisnäkökohtia

Pohjois-Suomen Ryhmän johtamisessa ilmeni vaikeuksia, koska niissä oli paljon erillisiä pataljoonia, komppanioita ja aselajijoukkueita. Nämä erillisten pataljoonien ja osastojen johtamisen ongelmat korostuivat etenkin Kuhmossa, jossa vastassa oli venäläinen 54. jalkaväkidivisioona. Jo kolmas joulukuuta oltiin päämajassa tietoisia Kuhmon suunnan kriittisestä tilanteesta ja annettiin käsky koota Oulussa ylipäällikön reservinä olleesta 9. Divisioonan yhdestä rykmentistä erillinen prikaati Kuhmon suuntaan lähetettäväksi. Tähän rykmenttiin liitettiin lisäksi yksi kevyt komppania, pioneerikomppania, viestikomppania ja osia divisioonan alaisista huolto-osista.³⁵

Prikaatin saavuttua Sotkamoon 5. joulukuuta aloitettiin sen ryhmittäminen lähtöasemiin suoraan kuljetuksista. Raskaan ja pitkän marssin jälkeen muodostettiin paikalla olleista joukoista kaksi uutta osastoa, jotka kumpikin olivat Pohjois-Suomen ryhmän alaisuudessa. Toisen osaston komentaja, everstiluutnantti Vuokko, joutui siirtymään Nurmekseen saamaan käskynsä puhelimitse Kajaanista P-SR esikunnasta mikäli mieli ollenkaan päästä kunnolliseen yhteistoimintaan toisen osaston, osasto Ilomäen kanssa. Syynä oli yksinkertaisesti viestivälineiden, kuten radioiden täydellinen puuttuminen. Ainoan toimivan puhelinyhteyden

³³ Halsti, Wolf: Talvisota 1939–1940 (1956) s.128

³⁴ Halsti, Wolf: Talvisota 1939–1940 (1956) s.240

³⁵ Halsti, Wolf: Talvisota 1939–1940 (1956) s.125

ollessa Nurmeksessa, ei johtaminen voinut olla kovin tilannekeskeistä.³⁶ Upseeritappiot olivat yleisesti tavallista suuremmat näissä liikkuvissa erämaataisteluissa, sillä niissä henkilökohtainen esimerkki usein ratkaisi tilanteen³⁷.

Koska Pohjois-Suomessa toimivat joukot koostuivat useista erillisistä osastoista ja aselajijoukoista, esitettiin pohjoiseen muodostettavaksi divisioonakokoonpanoja. Lähes heti esityksen jälkeen, tammikuun 29 päivänä, ainakin kenraalimajuri Paavo Talvela totesi ehdotettujen divisioonakokoonpanojen olevan pohjoiseen epäsovelia kokoonpano. Hänen mukaansa divisioonana olisi taistelujoukkojen käytön suhteen erillisiä pataljoonia huomattavasti jäykempi. Käytäntö oli jo ehtinyt osoittaa, että pohjoisen laajoilla alueilla jouduttiin käyttämään yksittäisiä pataljoonia itsenäisiin operaatioihin.³⁸

5.4 Pohjois-Suomen joukkojen varustamisnäkökohtia

Vaikka Pohjois-Suomessa toimineet joukot olivat koulutettu suurilta osin Pohjan Jääkäripataljoonassa Oulussa ja sen lakkauttamisen jälkeen Pohjan Rykmentissä Kuopiossa ja näin ollen saaneet koulutuksensa edes likimain sen kaltaisissa olosuhteissa johon nyt joutuivat, ilmeni juuri näiden pohjoiseen määrättyjen joukkojen varustamisessa varsin kohtalokkaita puutteita.

Yksi näistä puutteista ilmeni majoituskalustossa. Tämä puute olisi ymmärrettävämpi, jos tilanne olisi ollut sama kaikkien joukkojen osalta. Vaikka suomalaisilla oli erinomainen lämmitettävä telta, ilmenivät suurimmat puutteet majoituskaluston osalta juuri pohjoiseen määrättyillä joukoilla. Asemasodassa etelässä oli aikaa rakentaa majoitteita, kun taas pohjoisessa operaatioiden liikkuvuuden takia tämä ei ollut mahdollista. Sodassa tämän puutteen on täytynyt tuntuvasti vaikuttaa joukkojen käyttömahdollisuuksiin ja taistelukuntoon.³⁹ Esimerkiksi Suomussalmen taisteluissa Raateentiellä Puna-armeijan 44. divisioonan osia vastaan hyökännyt pataljoona jouduttiin raskaan taistelupäivän päättyessä vaihtamaan toiseen pataljoonaan, koska siltä puuttui kokonaan teltat ja se joutui siirtymään syrjäisempään maastoon voidakseen yöpyä nuotioilla.⁴⁰

³⁶ Halsti, Wolf: Talvisota 1939–1940 (1956) s.127

³⁷ Halsti, Wolf: Talvisota 1939–1940 (1956) s.235

³⁸ Tynkkynen, Vesa: Hyökkäyksestä puolustukseen (1996) s.196

³⁹ Halsti, Wolf: Talvisota 1939–1940 (1956) s. 48

⁴⁰ Halsti, Wolf: Talvisota 1939–1940 (1956) s. 219

Ouluun sijoitetun, ylipäällikön reserviksi perustetun 9. Divisioonan 25. jalkaväkirykmentistä muodostettu erillinen prikaati oli taas tyydyttävästi varustettu ainoastaan telttojen ja suksien osalta, sillä ne kerättiin joukoille divisioonan muista yksiköistä. Joulukuun 4. ja 5. päivänä 1939, jolloin prikaati lähetettiin Kuhmoon, puuttui siltä kokonaan tykistö ja panssaritorjunta-aseistus.⁴¹

Kokonaisuudessaan Pohjois-Suomen Ryhmän joukkojen suorituskykyä rajoitti kaikenlaisen sotamateriaalin puute. Erityisesti tämä puute heijastui tykistön ja panssaritorjunta-aseiden osalta. Niiden teiden suunnissa missä vihollisella oli käytössään hyökkäysvaunuja, muodostui toimiminen erityisen vaikeaksi. Tykistön joko puuttuessa tai ollessa riittämätön, sitoi vahvojen venäläis- tukikohtien murtaminen paljon joukkoja. Usein näiden tukikohtien murtaminen kävi vaikeaksi tai jopa mahdottomaksi tulivoiman puutteen takia.

Joukkojen puutteellisuuden takia joutui P-SR käymään kaikissa suunnissaan liikkuvaa sotaa, jossa aktiiviset hyökkäykset näitä tukevien sissi-iskujen kanssa olivat pääosassa. Tulivoiman puuttuessa joukkojen hyökkäyskyky oli kuitenkin rajoitettu ja ratkaisuihin pääseminen kesti usein liian kauan, etenkin kun joukkojen irrottaminen uusiin hyökkäyksiin vihollisen torjumiseksi oli usein tarpeellista.

Pohjois-Suomen joukkojen kehnosta varustetasosta kertoo mm. se, miten kokonaistilanteen kannalta tärkeiksi osoittautuivat ns. Nordströmin aseet. Laivan varustaja ja jääkärieverstiluutnantti evp. Ragnar Nordström hankki Pohjois-Suomen puolustamiseen 8kpl 37mm panssaritorjuntatykkiä tarvikkeineen, 100kpl pikakivääriä ja 2000kpl kivääriä sekä ammuksia tykkeihin 3000kpl sekä 2 200 000 kiväärin- ja pikakiväärin patruunaa. Ennen tätä Pohjois-Suomea puolustavilla joukoilla ei ollut käytännössä lainkaan panssaritorjunta-aseistusta. Aseiden saavuttua Suomeen käskettiin päämajan operatiivisesta osastosta lähettää Hämeenlinnasta neljä koulutettua panssaritorjuntajoukkuetta Rovaniemelle. Hämeenlinnasta voitiin lähettää välittömästi kuitenkin ainoastaan yksi koulutettu joukkue. Saatuaan Rovaniemeltä tykkikalustonsa lähetettiin joukkue viivyttelättä Kemijärvelle.⁴²

Syynä joukkojen varustamattomuuteen olivat rauhanajan laiminlyönnit.

⁴¹ Halsti, Wolf: Talvisota 1939–1940 (1956) s. 125

⁴² Airio, Pentti: artikkeli, Ragnar Nordström, Kylkirauta (3/2008) s. 27

5.5 Koulutuksellisia näkökohtia

Pohjan Jääkäripataljoona oli pohjoisin joukko-osasto joka antoi varusmieskoulutusta ennen sotaa. Joukko-osasto lakkautettiin armeijan uudelleenjärjestelyjen seurauksena vuoden 1934 alkupuolella. Lakkauttamisen jälkeen koulutettiin pohjalaiset varusmiehet pääsääntöisesti Kuopiossa Pohjan rykmentissä.

Pohjois-Suomessa taistelleet joukot olivat suurelta osin koulutetut näissä joukko-osastoissa. Ylipäällikön reserviksi perustetun 9. divisioonan kaksi rykmenttiä taisteli Pohjois-Suomessa. Ne muodostettiin Oulussa ja Kemissä. Suomussalmella taistellut Prikaati Siilasvuo perustettiin divisioonan JR 27:sta ja Kuhmossa taistellut Prikaati Vuokko JR 25:sta. Lokamarraskuun vaihteessa muodostettiin Oulussa JR 40 1. ja 2. Pataljoona, jotka molemmat lähetettiin Pelkosenniemen taisteluihin.⁴³ Tämän lisäksi erillisiä pataljoonia ja komppanioita muodostettiin ympäri Kainuuta ja Lappia.

Pohjan Jääkäripataljoona oli osa suunniteltuja suojajoukkoja. Koulutus oli kovaa ja fyysistä kuntoa vaativaa. Sulkeisjärjestysharjoitukset mukaan lukien kaikki harjoitukset pidettiin täysissä varusteissa. Ajan hengen mukaisesti koulutuksen pääpaino oli hyökkäyksessä. Sovelletuissa harjoituksissa tilanne alkoikin lähes poikkeuksetta kohtaamistaistelulla ja joukkoihin pyrittiin iskostamaan jääkärimäinen päälleikävä henki. Kokonaisuudessaan pitkäkestoisia, useampipäiväisiä taisteluharjoituksia oli vähän. Erityisesti tämä puute korostui talvella. Syynä oli kenttämajoitusvälineiden puute eikä mm. lämmitettäviä teltoja ollut lainkaan.⁴⁴

Eräissä talviharjoituksissa vuosina 1929 ja 1931 yövyttiin puolijoukkueen havumajoissa. Periaate näissä majoissa oli melko lähellä samaa ratkaisua, joka otettiin käyttöön puolijoukkueteltassa. Vuoden 1929 talviharjoituksessa käytettiin ensikerran lumipukua.⁴⁵

Marssikoulutuksessa testattiin kestävyyttä pitkillä marsseilla ja totuttiin pitkiin siirtoihin suksilla. Vuonna 1927 suoritettiin hiihtäen 250km marssi, jonka yhteydessä kokeiltiin porojen käyttöä konekivääriahkion vedossa.⁴⁶

⁴³ Roudasmaa, Stig: Pohjan prikaatin historia (1984) s.267

⁴⁴ Roudasmaa, Stig: Pohjan prikaatin historia (1984) s.243

⁴⁵ Roudasmaa, Stig: Pohjan prikaatin historia (1984) s.243

⁴⁶ Roudasmaa, Stig: Pohjan prikaatin historia (1984) s.243

Eniten koulutusta haittasi resurssien puute. Henkilökuntaa oli vähän ja monissa tapauksissa ammattitaito oli puutteellinen. 1920-luvulla alkoi ilmestyä ohjesääntöjä ja koulutusta pyrittiin kehittämään. Uusia ideoita ja menetelmiä koulutukseen tuli kadettikoulusta valmistuneilta nuorilta upseereilta ja RUK:n oppilailta.⁴⁷ Koulutusta haittasi myös koulutusaikojen lyhyys. Ennen sotaa se oli 12 kuukautta miehistöllä ja 15 kuukautta päällystöaineksella. Rahavarojen niukkuus pakotti käyttämään asevelvollisia koulutuksen kannalta toisarvoisiin komennuksiin. Koulutusajan puitteissa ei useissa asioissa ehditty antaa joukoille, kuin pintapuolinen koulutus. Kaluston monipuolistuminen asetti joukkojen koulutukselle entistä suurempia vaatimuksia.⁴⁸

Koulutuksen puutteellisuus heijastui myös henkilökuntaan. Useissa tapauksissa upseereilta puuttui kokonaan kokemus suurten joukkojen johtamisesta käytännössä. Tähän oli syynä suurten, eri aselajien yhteistoimintaharjoitusten puuttuminen taloudellisten syiden takia. Tämä kokemattomuus näkyi erityisesti Pohjois-Suomen liikuntasodassa monenlaisina hankauksina, kuten myöhästymisinä ja sekaannuksina. Koulutettujen upseerien vähyyden takia upseerit joutuivat sodassa johtamaan suurempia yksiköitä kuin heidän virkaikänsä ja kokemuksensa olisi edellyttänyt.⁴⁹

Pohjois-Suomeen muualta täydennettyjen joukkojen koulutuksessa esiintyi suuria puutteellisuuksia. Kyseessä oli joukkoja, joiden kouluttamisesta oli aikaa eikä niitä ollut kertausharjoitettu kertaakaan. Tämän lisäksi osa näistä täydennysjoukoista oli saanut vain pikakoulutuksen ennen rintamalle tuloa. Näiden joukkojen puutteellinen suunnistustaito sekä huono kyky maastossa liikkumiseen aiheutti mm. Pelkosenniellä vaarallisia tilanteita, jotka olisivat voineet muuttua kohtalokkaiksi. Pelkosenniemen tärkeän tienhaaran valtaamiseen pyrkinyttä Neuvostoliittolaista 273. jalkaväkirykmenttiä vastaan oli suomalaisilla lähettää ainoastaan JR 40. Tämä rykmentti oli Suomen armeijan viimeisiä reservejä ja se olikin eräänlainen keräilyrykmentti. Siihen oli koottu kaikki ne miehet ja materiaali, joka oli jäänyt jäljelle liikekannallepanossa. Tässä rykmentissä miesten koulutus oli kirjavaa ja aktiivihenkilökuntaa joukkoon riitti tuskin nimeksikään. Osa miehistä oli ollut vielä 10 päivää ennen rykmentin perustamista siviilimiehiä. Varustuksensa suhteen joukkoa tuskin saattoi kutsua sotakelpoiseksi⁵⁰.

⁴⁷ Roudasmaa, Stig: Pohjan prikaatin historia (1984) s.244

⁴⁸ Halsti, Wolf: Talvisota 1939–1940 (1956) s.58

⁴⁹ Halsti, Wolf: Talvisota 1939–1940 (1956)s.60

⁵⁰ Ahto, Sampo: Artikkelit, "Tässä auttoi herra", Tuntematonta sota (1991) s.306

6 YHTEENVETO

Jälkeenpäin arvioidenkin on vaikeaa sanoa vaikuttiko Pohjois-Suomen puolustuksen suunnitteluun heikentävästi enemmän poliittisen johdon kielteisen jyrkkä asenne puolustusmäärärahojen korottamiseksi vai poliittisen- ja sodanjohdon ylioptimistinen käsitys pohjoisilla alueilla suoritettavien sotatoimien mahdottomuudesta. Joka tapauksessa päättävillä tahoilla olisi ollut käytettävissään realistisempien arviointien tekemiseen tarvittavaa tietoa päätöksentekonsa tueksi. Tämä seikka nousee toistuvasti esiin niin Järvisen julkaisemassa kirjallisuudessa, kuin erityisesti Halstin kirjallisuudessa. Selvää on myös, että Karjalan kannaksen painopistesuunnan ollessa ehdottoman selkeä, rajoitti tämä näkemästä Pohjois-Suomen aluetta kokonaistilanteeseen vaikuttavana tekijänä. Pohjoisessa ajateltiin puolustuksella olevan enemmän syvyyttä, kuin siellä todellisuudessa olikaan. Tämä yhdessä joukkojen riittämättömyyden kanssa aiheutti sen, että jo talvisodan alussa jouduttiin käyttämään kaikilla pohjoisen suunnilla ylipäällikön reservejä puolustuksen lujittamiseksi. Näin ylipäällikön reservit sitoutuivat kokonaistilanteen kannalta toisarvoiseen suuntaan ja joulukuun loppuun mennessä ylipäälliköllä oli reservinä ainoastaan yksi vajaa divisioona. Reservi divisioonina olisi kuitenkin tarvittu kipeästi puolustuksen painopistesuunnassa, jossa voimien puuttumisen takia ei onnistuttu sodan loppuvaiheilla täydentämään edes rintamaan syntyneitä aukkoja saati suorittaman vastahyökkäyksiä vihollisen sivustoihin. Ymmärtämättömyys Pohjois-Suomen puolustuksen merkityksestä kokonaistilanteeseen vaikuttavan tekijänä aiheutti sen, että Kannaksella ajaututtiin siihen kiinteisiin linnoitteisiin nojautuvaan kulutussotaan mitä koko aikaisempien vuosikymmenien puolustusajattelussa oli haluttu välttää.

Vihollisen toimintamahdollisuuksien aliarvioinnista ja omien toimintamahdollisuuksien ylikorostamisesta huolimatta todellisen tilanteen selvityksessä suomalaisille osoittautui Nihtilän määrittelemä toiminta pohjoisessa oikeansuuntaiseksi. Aktiiviseen toimintaan nojautunut puolustus osoittautui huomattavasti passiivista, pelkästään linnoitteisiin nojautunutta puolustusta tehokkaammaksi pohjoisessa. Erityisesti pohjoisempana Sallan suunnalla, jossa voimien puuttumisen takia ei vihollisen motittamiseen päästy, saavutettiin juuri Nihtilän määrittämällä sissitoiminnalla suurta menestystä. Sissitoiminta kiihtyi venäläisten selustassa ja se pakotti heitä sitomaan kokoajan enemmän voimia tien ja huoltoyhteyksien varmistamiseen. Tällöin venäläisten toiminta alkoi saada yhä enemmän defensiivisiä piirteitä.

Tämän etuja ja tehokkuutta tosin korosti vihollisen kyvyttömyys toimia ko. olosuhteissa ja monissa suhteissa passiiviseksi jämähtänyt toiminta, vaikka usein olisi ollut mahdollistakin

hyökätä suomalaisten avoimiksi tai heikosti suojatuksi jääneitä sivustoja vastaan. Tätä seikkaa erityisesti Halsti pohtii kirjassaan *Talvisota 1939-1940* lähinnä Suomussalmen taisteluiden osalta. Siellä Suomussalmen kirkonkylään edenneitä venäläisiä vastaan kirkonkylän itäpuolitse koukanneet suomalaiset olisivat helposti olleet lyötävissä idästä raatteentietä lähestyvän 44. neuvostodivisioonan toimesta. Jostain käsittämättömästä syystä se ei kuitenkaan edennyt kirkonkylään mottiin joutuneen 163. divisioonan avuksi. Tässä suomalaisille tarjottiin lähes ilmainen mahdollisuus selviytyä tukalasta tilanteesta, jopa ilman säikähdystä, sillä tässä vaiheessa suomalaisilla ei vielä ollut tietoa Raatteentiellä olevasta divisioonasta. Suomalaiset tuhosivat molemmat divisioonat yksi kerrallaan.

Hiihtojoukot saavuttivat suomalaisten puolella odotusten mukaisen merkityksen. Sukseton armeija osoittautui Pohjois-Suomen olosuhteissa suurin piirtein avuttomaksi, sillä se oli sidottu lähes kokonaan tiehen. Sukset olivat kuitenkin enemmänkin marssiväline, kuin rynnäkköväline. Hiihtojoukkojen varsinainen hyökkäys tuli hitaaksi ja rasittavaksi vaatien menestyäkseen voimakkaan tulituen samalla tavalla kuin kesälläkin suoritettu hyökkäys.

Suomalaisten menestyksistä huolimatta, leimasi joukkojen toimintaa kykenemättömyys eri aselajien yhteistoimintaan. Tätä osoittaa jo sekin, että ainoastaan Suomussalmen ja Raatteentien taisteluissa päästiin suhteellisen nopeisiin ratkaisuihin. Muualla syntyi ratkaisematta jääneitä mottitaisteluita. Tämä oli seurausta rauhan-ajan yhteistoimintaharjoitusten ja suurempien yhtymäharjoitusten puutteesta.

Varustuksellisista puutteista suomalaisten toimintaa rasitti kaikkein eniten tulivoiman puute. Ylipäällikön reservinä olleelta 9. divisioonalta, jolla tuettiin Pohjois-Suomen Ryhmän taisteluja, puuttui kokonaan tykistö. Muutenkin kokonaisuudessaan P-SR:n tykistö oli riittämätöntä ja käytetyt kaliiberit liian pieniä tukikohtiinsa pureutuneen vihollisen tuhoamiseen. Pienikaliiberisten ammusten sirpalevaikutus jäi sekin vähäiseksi paksun lumipeitteen tehokkaasti vaimentaen niiden tehoa. Talviseen maastoon oli vaikeaa raivata tykistölle riittävän nopeasti ajoteitä, joten tästäkin syystä niiden tehokas käyttö jalkaväen hyökkäyksen tukemiseen oli rajoitettua. Riittävän kauaskantoinen ja suurempi kaliiberinen tykistö olisi suuresti lisännyt suomalaisten hyökkäysmahdollisuuksia.

Toinen keskeinen puute tulivoiman osalta oli panssaritorjunta-aseiden puuttuminen. Sodan alkupäivinä vihollinen käytti lähes rajoittamattomasti panssarivaunuja kaikissa suunnissa suomalaisten kykenemättä niitä tehokkaasti torjumaan. Pohjois-Suomessa talvella vaunujen käytölle ei enää juuri ennen sotaa nähty merkittäviä rajoitteita. Vaunujen

toimintamahdollisuuksiahan oli kokeiltu Karjalan kannaksella. Näiden kokeilujen perusteella olisi ollut tehtävissä johtopäätöksiä niiden soveltumisesta pohjoisiin olosuhteisiin.

Suomalaisten onneksi Stalin oli toteuttanut 1930-luvulla laajat puhdistukset, jotka vaikuttivat merkittävästi Puna-armeijan taistelukykyyn talvisodassa. Kenraali Tuhatshevskin luomat panssariarmeijat hajotettiin lähes välittömästi sen jälkeen, kun hänet oli teloitettu kansan vihollisena Stalinin toimesta vuonna 1936. Tämän seurauksena panssarivaunuja käytettiin jalkaväen tukemiseen eikä Tuhatshevskin ajatusten mukaan syventämään vihollisen linjoihin saatuja murtoja. Erityisesti pohjoisessa olisi suurten panssariyhtymien keskitetyllä hyökkäyksellä suomalaisten hajanainen puolustus ollut murrettavissa. Etenkin kun huomioidaan Pohjois-Suomen Ryhmän panssaritorjunta-ase tilanne sodan alussa.

Asevelvollisten koulutus ja kasvatus osoittautui sodassa oikean suuntaiseksi. Koulutusajan pituuden suhteen oltiin kuitenkin kriittisiä. Heti sodan jälkeen katsottiinkin tarpeelliseksi nostaa vuoden palvelusaika (440-350vrk) kahteen vuoteen, sillä talvisodassa saatujen kokemusten mukaan hyvällekin sotilasainekselle ei ollut ehditty antaa vuodessa materiaalisodan vaatimaa monipuolista koulutusta. Puutteita koulutuksessa ilmeni yhtäläillä komppanianpäällikköä vastaavissa ja sitä ylemmissä tehtävissä toimineilla upseereilla. Rauhan ajan määrärahojen puutteen takia ei kyetty pitämään suuria eri aselajien välisiä sotaharjoituksia ja upseerit olivat kokemattomia johtamaan suuria joukkoja taistelukentällä. Tämä puute ilmeni sodassa myöhästymisinä sekä erilaisina ristiriitaisuuksina.

Menestyksistään huolimatta olivat Pohjois-Suomessa toimineet joukot sodan loppuessa katkeamispisteessä. Sodan jatkuminen olisi tuonut lähipäivinä joitakin uusia voittoja, kuten Kuhmon suunnalla ratkaisun mottitaistelussa vihollisen 54. jalkaväkidivisioonaa vastaan. Pohjois-Suomea vastaan oli kuitenkin saapumassa uusia neuvostodivisioonia, jotka olisivat oletetusti olleet lähetettävissä hyökkäykseen jo lähiviikkojen aikana. Kun Moskovan rauha astui voimaan 13.3.1940 kello 11:00, voidaan katsoa sen astuneen voimaan juuri yhdennellätoista hetkellä.

”Harvoin tarjoaa historia yhtä selvän ja havainnollisen esimerkin säännöstä, että kansat seisovat ja kaatuvat puolustustahtonsa ja puolustuskykynsä mukana ja saadakseen elää tässä maailmassa niiden on uskottava itseensä ja asiaansa silloinkin, kun järjen mukaan tilanne on toivoton”. Wolf H. Halsti

LÄHTEET

Halsti, Wolf: Suomen puolustaminen, 1939

Halsti, Wolf: Suomen sota 1939–1945, Talvisota 1939–1940, 1956

Kantakoski, Pekka: Punaiset panssarit, 1998

Erfurth, Waldemar: Muurmannin radan ongelma, 1952

Juutilainen, Antti: Artikkelit, Talvisodan sotilaallinen jälkivaikutus, Suomen Sotahistorian Komissio - Talvisodasta jatkosotaan, 1991

Usva, J.K: Artikkelit, Talvisodan sotatoimet Pohjois-Suomessa, operaatioalue ja taistelusuunnitelmat, Suomen sotatieteellisen seuran vuosijulkaisu N:o 33, Tiede ja ase, 1975

Karhu Ilmari: Suomen sotilasmaantieto, 1932

Järvinen, Y. A: Suomalainen ja venäläinen taktiikka talvisodassa, 1948

Tynkkynen, Vesa: Hyökkäyksestä puolustukseen, 1996

Ahto, Sampo: Artikkelit, ”Tässä auttoi herra”, Tuntematon sota, 1991

Roudasmaa, Stig: Pohjan prikaatin historia, 1984

Airio, Pentti: artikkeli, Ragnar Nordström, Kylkirauta, 3/2008